

ste fout is wel dat pelgrims in 1584 vanuit Alexandrie' vertrekken om in 1484 in Europa terug te keren (26).

De dubbelkoloms layout is historisch gezien leuk gevonden. Een tijd lang was het namelijk traditie om de tekst van reisverslagen in twee kolommen af te drukken. Deze vorm was daarvoor al gebruikelijk bij zeevaarkundige handboeken, waarvoor de 'vader van het Nederlandse reisverslag' Cornelis Claesz de toon zette.

Een beredeneerde bronnenopgave, literatuurlijst en index op behandelde titels vereenvoudigen een verdere bestudering van het onderwerp, dat in dit boek, ondanks enkele minpunten, op boeiende wijze wordt beschreven.

Lianne Damen

G. G. Simpson, ed., *Scotland and the Low Countries 1124-1994* (The Mackie monographs III; East Linton: Tuckwell Press, 1996, 232 biz., ISBN 1 898410 75 5).

Niet al te vaak verschijnen er werken die de relatie tussen twee landen tot onderwerp hebben. Meestal zijn zij het gevolg van een tentoonstelling of van een congres. Zo ook in dit geval, waar de bijdragen aan het derde Mackie-symposium met als onderwerp 'Scotland and the Low Countries' werden gebundeld en uitgegeven.

Dergelijke bundels hebben voor- en nadelen. Om met een nadeel te beginnen: meestal behandelen zij een enorme periode en een scala aan onderwerpen dat door geen wetenschapper bestreken wordt, met uitzondering van die enkelen die zich met de relatie tussen de betreffende landen bezig houden. Dat bezwaar kleeft ook aan deze bundel die een periode van 870 jaar bestrijkt en politieke, sociaal-economische, cultuurhistorische en kunsthistorische bijdragen kent. Een voordeel van een zo grote verscheidenheid is dat een dergelijk kaleidoscopisch geheel nieuwe aanknopingspunten biedt en stimulerend kan werken. En ook dat is op deze bundel van toepassing.

De bijdragen beperken zich niet tot de relatie Schotland - Nederland. Met 'the Low Countries' worden ook werkelijk de Lage Landen bedoeld, dat wil zeggen de noordelijke en zuidelijke gewesten en de daaruit voortgekomen staten Nederland en België. In afwijking van de bundel waar de ruim geannoteerde bijdragen in chronologische volgorde zijn geplaatst, zal ik in het navolgende een meer thematische indeling aanhouden.

Lauran Toorians probeert uit de schaarse bronnen de eerste relaties van bewoners van de Lage Landen en Schotland te reconstrueren. Het zal niemand verwonderen dat het hier in de twaalfde eeuw om (meest Vlaamse) kooplieden gaat die geïnteresseerd waren in Schotland als leverancier van wol voor de Vlaamse markt. Wol loopt als een witte draad door de relatie Schotland - Lage Landen. Ian Blanchard besteedt er zijn bijdrage 'Northern wools and the Netherlands markets at the close of the Middle Ages' aan.

In de politieke relatie speelt de wolcomponent evenzeer een rol, meestal in combinatie met de verhouding Engeland - Schotland en de Lage Landen - Frankrijk. Dat blijkt in Alexander Stevensons bijdrage 'The Flemish dimension of the auld alliance' en ook in David Ditchburns' 'The place of Guelders in the Scottish foreign policy c. 1449-1542'. Beide auteurs gaan uitvoerig in op de huwelijkspolitieke aspecten. Gelre probeerde uit het Bourgondisch-Habsburgse statencomplex te blijven en vond steun bij Frankrijk en sympathie bij de Schotten. Maar voor de Schotten was in verband met de wolhandel een goede relatie met het door de Bourgondiërs gedomineerde Vlaanderen evenzeer van belang. Franse steun voor de Schotten tegen aartsrivaal Engeland compliceert dit beeld nog eens extra.

Huwelijkspolitiek domineert ook de bijdrage van Johanna Kossmann-Putto. Zij maakt aanmerkelijk dat de claims van graaf Floris V van Holland op de Schotse troon meer te maken hadden met stimulansen vanuit de Engelse kroon dan met eigen kracht. Floris' machtsbasis - hij wist zich in zijn eigen graafschap maar ter nauwemoed te handhaven - was te zwak voor een zelfstandige politiek in deze.

Philippe Contamine probeert in zijn bijdrage 'Froissait and Scotland' aan de hand van de beroemde kroniekschrijver na te gaan welk beeld de veertiende-eeuwse Fransen hadden van Schotten. Froissart reisde in 1365 zelf naar Schotland en kon zich persoonlijk een indruk vormen. Zijn oordeel viel niet in alle opzichten gunstig uit voor de Schotten en sluit aan bij bekende clichés.

De bijdrage van Hugh Dunthorne, 'Scots in the wars of the Low Countries', zou onder politiek-militaire geschiedenis gerangschikt kunnen worden maar ook onder economische geschiedenis. De Schotse soldaten waren vanaf het begin van de Opstand in de Nederlanden te vinden en hoewel bij hun motieven ook wel religieuze gevoelens meespeelden, bleven het toch vooral huurlingen, een economisch goed dat gekocht kon worden door de meest betalende. Met zijn goed gevulde oorlogskassen deed de Republiek continu een beroep op hun inzet. Interessant is te vernemen dat de ervaringen van de Schotten in Republikeinse dienst hun repercussies hadden in de Schotse politiek. De Schotse Convenanters waren door het gedachtegoed van de Opstand geïnspireerd, de soldaten profiteerden van hun krijgservaring in de Lage Landen en de wapenbevoorrading geschiedde vrijwel volledig vanuit de Republiek.

De economische en religieuze banden met Schotland hadden ook invloed op de intellectuele relaties. James Cameron beschrijft in 'Some Scottish students and teachers at the university of Leiden in the late sixteenth and early seventeenth centuries' het begin van een langdurige relatie die op het eind van de zeventiende en de achttiende eeuw nog versterkt zou worden, toen veel Schotse weigestelden hun zonen naar Nederlandse universiteiten zonden en figuren als Boerhaave in Schotland in hoog aanzien stonden.

'Importing our lawyers from Holland: Netherlands influences on Scots law and lawyers in the eighteenth century' van John W. Cairns benadrukt dat de internationale faam van rechtsgeleerden aan de universiteiten van Leiden en Utrecht een trekpleister vormden voor veel Schotse rechtenstudenten. Zij namen niet zozeer de feitelijke technisch-juridische elementen mee naar Schotland als wel een verlichte juridische denktrant. Na 1750 heeft de rechtenopleiding zich in Schotland zodanig ontwikkeld dat de Schotten in eigen land over voldoende volwaardige opleidingscapaciteit beschikken.

Aardig is dat in deze bundel ruime aandacht wordt besteed aan de artistieke relaties tussen beide landen. Lorne Campbell gaat daarbij in 'Scottish patrons and the Netherlandish painters in the fifteenth and sixteenth centuries' nu eens niet in op de misschien voor Nederlanders zo voor de hand liggende relatie met de zeventiende-eeuwse Hollandse School maar op de Schotse kunstliefhebbers die werken bij Vlaamse meesters bestelden en deze schilders ook naar Schotland haalden om voor hen te werken. Helaas zijn er weinig tastbare resultaten overgeleverd.

Ook Juliet Simpson legt een relatie met de Belgische artistieke wereld in 'Cross currents in European art and design: parallels between Belgian Art Nouveau and the Glasgow style, c. 1890-1905'. De Belgische *Art Nouveau* maar ook symbolist Jan Toorop hadden grote invloed op het werk van Charles Ranny Mackintosh, de 'Glasgow boys' en de 'Glasgow girls'.

Ranny Mackintosh vormt een mooie overgang naar Miles Glendinnings 'Twentieth-century social housing in Scotland, Belgium and the Netherlands', waarin de auteur overigens geen overeenkomsten aantreft. De afsluitende bijdrage van William J. Pike over 'The impact of North Sea oil on the economic bases of Scotland and the Netherlands: a comparison' sluit weliswaar aan bij de actualiteit maar valt in het geheel van de bundel toch een beetje uit de toon.

Bij het lezen van bundels komt als vanzelfde neiging op om allerlei ontbrekende aspecten te signaleren. In dit geval hoeven we daarbij maar te denken aan de Noordzeevisserij, de kolenhandel, de Schotse stapel, de religieuze relaties etcetera. Maar onvolledigheid is inherent aan bundels als deze, die ook niet pretenderen de volledige geschiedenis van de relaties tussen twee landen te geven.

J. P. Sigmond

G. N. M. Vis, *Van 'vulliscuyl' tot huisvuilcentrale. Vuilnis en afval en hun verwerking in Alkmaar en omgeving van de middeleeuwen tot heden* (Hilversum: Verloren, 1996, 144 blz., f29,-, ISBN 90 6550 529 6).

Ter gelegenheid van de ingebruikstelling van de Huisvuilcentrale Noord-Holland bij Alkmaar verscheen deze korte studie over de vuilverwerking in Alkmaar sinds de Middeleeuwen. We hebben te maken met een gelegenheidswerk, maar van de goede soort. Het is prettig leesbaar, het bevat vele verhelderende illustraties en het is fraai uitgegeven. Een compliment voor de auteur, die zijn tekst in korte tijd wist te schrijven. Hij merkt in het voorwoord op dat hij tot zijn (en mijn) teleurstelling moest afzien van zijn oorspronkelijke voornemen om een stad (Alkmaar) en een dorpsgebied (de Zaanstreek) te behandelen. Daarvoor was de hem toegemeten tijd te kort. Evenmin was de termijn toereikend voor een onderzoek naar de milieu- en waterverontreiniging in de onderhavige periode. Niettemin biedt het resterende voldoende nuttige leesstof, die vooreen algemeen publiek toegankelijk is. Dit laatste aspect dienen we in gedachten te houden, omdat de schrijver soms zaken moet uitleggen die voor historici vanzelfsprekend zijn.

Na een hoofdstuk met algemene opmerkingen over de vraag wat we onder vuil verstaan, op welke wijze het in de bijbel voorkomt en over de rol ervan in het verleden (neerkomend op een samenvatting van Elias in krap anderhalve bladzijde), een hoofdstuk over de bronnen van het middeleeuwse Alkmaar en een korte beschouwing over de keuren op netheid in enkele Hollandse steden wijdt Vis zich vanaf het vierde hoofdstuk geheel aan de Alkmaarse ontwikkelingen. Hij hanteert daarbij een chronologische volgorde, behalve bij uiteenzettingen over keuren en de waarde van opgravingen voor het onderzoek naar de historische kant van de vuilverwijdering. Bij de zestiende eeuw ligt het accent op het belang van het vuilnis bij de opbouw van verdedigingswerken, in de volgende hoofdstukken komen de onderwerpen in grote trekken overeen met datgene wat we ook in andere steden van ons land kunnen aantreffen. Zo worden we vergast op paragrafen over de organisatie van de Alkmaarse stadsreiniging, die in 1881 door de gemeente zelf in beheer werd genomen, de lotgevallen van het Alkmaarse wisseltonnenstelsel (1881-1983), de compostering van het huisvuil (tot 1925) en het storten ervan na dat jaar. Tamelijk uitgebreid besteedt Vis aandacht aan de gang van zaken bij de verpachting van de vuilverzameling in de zeventiende (46-60) en achttiende (64-71) eeuw en aan de pachters ervan. Hier komt zijn bekendheid met het bronnenmateriaal hem van pas en kan hij concreet worden waar anderen doorgaans algemeen blijven. De plaatsen waar het vuilnis werd gestort of verzameld, het transport erheen, de asschuur, de stadsoeivaar die omstreeks 1800 het visafval opat, de verbrandingsoven voor het grofvuil (1931-1961), daarna het verbranden in de open lucht, en de installatie van een vuilverbrandingsinstallatie in 1971 - het is slechts een greep uit de vele facetten van het Alkmaarse reinigingsbedrijf waarover de auteur ons inlicht. Ook wijst hij op het verschil tussen beeld en werkelijkheid van de sanitaire omstandigheden in het paragraafje over de 'mythe van de schone stad' (71).